

**ДИДАКТИКА, МЕТОДИКА, НОВІ
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ**

УДК 81'24

Роман Безлюдний

**ГРАМАТИЧНИЙ МІНІМУМ ДЛЯ ПОЧАТКОВОГО
ЕТАПУ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
(ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ)**

Однією з головних умов інтенсифікації навчального процесу, що забезпечує практичне оволодіння іноземною мовою, є визначення науково обгрунтованого змісту навчання. Опора лише на інтуїцію і особистий досвід у цьому питанні не може привести до досягнення цілей, поставлених перед даним предметом.

На думку Е. П. Шубіна [11, с. 64], відсутність цілком конкретної мети в оволодінні певними ділянками системи знаків, які необхідні для спілкування у певній сфері, тобто вивчення мови взагалі, не може привести до позитивних результатів.

Під змістом вивчення іноземних мов розуміється визначений цілями і завданнями навчання конкретний мовний матеріал, уміння і навички усного мовлення, читання та письма, вміння та навички монологічного та діалогічного мовлення, тексти, тематика, на основі якої ведеться навчання усній і письмовій мові, а також мовні поняття, не властиві рідній мові учнів [3, с. 38].

Комунікативна спрямованість навчання іноземним мовам і в той же час його складність і багатогранність роблять необхідним зведення до мінімуму окремих частин змісту навчання. З комунікативної теорії мови В. А. Артемова [1] випливає, що при вузькій комунікативній меті немає необхідності в знанні всієї системи мови, потрібно визначити, які одиниці та форми мови будуть потрібні для здійснення даної мовної діяльності за допомогою мови. Важливим фактором, що визначає гостроту даної проблеми, є дефіцит навчального часу.

Можливість мінімізації мови без порушення його системи підтверджується наявністю лексичних, граматичних, фонетичних, орфографічних, тематичних та інших мінімумів. Мінімуми визначають необхідний для засвоєння навчальний матеріал, достатній для реалізації поставлених завдань, який розподіляється по етапах навчання з обов'язковим урахуванням даних суміжних наук. В основі створення різних мінімумів лежать як загальні принципи, так і принципи, зумовлені специфікою даного рівня мови.

Серед зарубіжних методистів проблемою відбору граматичного мінімуму займалися Г. Пальмер, М. Уест, Ч. Фриз, П. Хегболдт, Ч. Хендшін та ін. Так, Ч. Фриз та М. Уест підходять до проблеми відбору мовного

матеріалу з чисто утилітарної точки зору, в основу якої покладено навчання мови та читання.

У практичних посібниках з навчання англійської мови Г. Пальмера [7] розглядається питання про відбір граматичного матеріалу стосовно лексичного мінімуму.

П. Хегболдт [12] і Ч. Хендшін [13] намагаються вирішити дане питання у зв'язку з навчанням читати.

Питання відбору граматичного мінімуму знайшли глибоке відображення також і в роботах методистів, що займаються проблемами навчання іноземної мови (В. Д. Аракин, Н. З. Бакеева, І. М. Бермана, В. А. Бухбіндер, І. А. Грузинської, А. А. Миролюбова, І. М. Пулькін, Ф. М. Рабинович, І. В. Рахманова, В. С. Цетлін, Л. В. Щерби та ін.).

Мета дослідження полягає в систематизації та узагальненні результатів досліджень частотності вживання дієслівних форм англійської мови та вимог до граматичного мінімуму і принципів відбору мовного матеріалу.

Так, І. В. Рахманов [9] виділяє загальні принципи відбору всього граматичного мінімуму і спеціальні – для активного і пасивного мінімуму. Відповідно до даного поділу, до загальних автор відносить принципи поширеності та сполучуваності, а до спеціальних – зразковості і виключення синонімів (активний мінімум), багатозначності (пасивний мінімум). Питання відбору активного мінімуму для середньої школи на матеріалі німецької мови найбільш повно висвітлила Ф. М. Рабинович [8]. І. М. Берман [2] досліджував пасивний граматичний мінімум на матеріалі англійської мови.

У методиці викладання іноземних мов успішно вирішено ряд проблем, що стосуються відбору мовного матеріалу. Так, визначено залежність відбору матеріалу від цілей навчання; обґрунтовано необхідність розмежування лексичного та граматичного мінімумів на активний і пасивний; виділено загальні критерії та принципи відбору мовного матеріалу та ін.

Однак, незважаючи на досягнуті успіхи у вирішенні даної проблеми, питання відбору та розподілу граматичного матеріалу англійської мови по етапах навчання в школі не можна вважати вирішеним. Учні відчувають певні труднощі в оволодінні англійською граматиною, однією з причин яких є порушення основних дидактичних принципів відбору, розподілу та послідовності введення навчального матеріалу. Це не може не позначитися на рівні сформованості умінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності. Однак складність і багатогранність дієслівної системи англійської мови, з одного боку, її глибока розбіжність з дієслівної системи української мови, з другого, робить досягнення поставлених цілей досить складними. Адже кожна з часових форм англійського дієслова відрізняється певною специфікою вживання, що в свою чергу вимагає введення додаткової кількості навчального матеріалу.

Відібраний граматичний мінімум за своїм обсягом не повинен

перевищувати реальних можливостей його міцного засвоєння учнями. Необхідно, щоб питома вага граматики знаходилася в прямій залежності від стадії навчання, тобто від вікових пізнавальних здібностей учнів, попереднього досвіду в області іноземної та рідної мов. Виходячи із специфіки початкового етапу, об'єм граматичного матеріалу, методи і прийоми його введення і закріплення відрізнятимуться від об'єму матеріалу, методів і прийомів роботи на подальших етапах навчання.

При відборі, систематизації і препаруванні навчального матеріалу великого значення набуває опора на данні суміжних наук, зокрема лінгвістики. Значення лінгвістичних досліджень для методики викладання іноземних мов важко переоцінити, тому що вони дають можливість визначити об'єктивні закономірності функціонування мовних явищ і допомагають виявити необхідну для здійснення акту комунікації на певному етапі навчання інформацію, закладену в граматичній системі мови в цілому.

Так, В. М. Калінін на основі аналізу математичних аспектів сприйняття іншомовного тексту робить методичний висновок, що оптимальна ступінь заучування явищ повинна бути прямо пропорційною їх частотності. Він вказує, що «слова, фразеологія, граматичні правила повинні вивчатися в порядку зменшення частотності їх вживання в тексті (мові)» [4, с. 137].

Отже, облік частотності вживання мовних явищ має важливе практичне значення і не може не відбитися на порядку їх вивчення.

Нами були систематизовані й узагальнені результати досліджень відносної частотності вживання дієслівних форм англійської мови в сучасному діалогічному спілкуванні [10], художній прозі і п'єсах сучасних авторів [5].

Відносна частотність вживання дієслівних форм англійської мови в сучасній художній прозі і п'єсах (у відсотках) представлена в таблиці.

Жанр художньої л-ри	Художня проза	П'єса
Дієслівні Форми		
Present Indefinite	25,55	93,2
Past Indefinite	57,7	0,84
Future Indefinite	3	0,25
Всього гр. Indefinite	86,25	94,29
Present Continuous	1,9	2,57
Past Continuous	2,4	0
Future Continuous	0,06	0
Всього гр. Continuous	4,36	2,57
Present Perfect	3,8	2,67
Past Perfect	5,2	0,14
Future Perfect	0,002	0
Всього гр. Perfect	9,002	2,81

Отже, на дієслівні форми групи Indefinite припадає 86,25 % і 94,29 % предикативних одиниць розглянутих жанрів художньої літератури, Continuous – 4,36 % і 2,57 %, Perfect – 9,002 % і 2,81 %.

Дані таблиці дозволяють зробити висновок, що, виходячи з обмеженості змісту мовлення учнів на початковому етапі навчання, дієслівні форми групи Indefinite здатні забезпечити спілкування на елементарному рівні. Все це робить необхідним більш ретельний відбір граматичного мінімуму для початкового етапу навчання, під яким розуміється науково обґрунтований обсяг граматичного матеріалу, необхідний і достатній для вирішення завдань даного етапу.

Відібраний мінімум за своїм обсягом не повинен перевищувати реальних можливостей засвоєння за період навчання, а його якісні характеристики повинні задовольняти потреби навчального процесу.

Не беручи на себе завдання визначення всього граматичного мінімуму для середньої школи, ми зробили спробу відібрати граматичні явища для початкового етапу навчання англійської мови. Цей вибір визначається тим фактом, що початковий етап покликаний зіграти особливу роль в процесі вивчення іноземної мови, тому що саме в цей період закладається основа оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, від міцності якої залежить успіх подальшого засвоєння предмета. При цьому, граматичний мінімум не розмежується на активний і пасивний, тому що весь відібраний матеріал засвоюється до рецептивно-репродуктивного рівня.

Виходячи з комунікативної спрямованості курсу навчання іноземної мови в середній школі, граматичний мінімум досліджуваного етапу повинен відповідати ряду вимог, що реалізуються в наступних кількісних і якісних характеристиках матеріалу: а) включати тільки функціонально значущі граматичні явища з урахуванням частотності їх вживання; б) включати комунікативно цінні граматичні явища, що визначається потребою спілкування у сфері мовної діяльності, обмеженою конкретними цілями початкового етапу навчання. Відібраний матеріал повинен обслуговувати мовні ситуації в межах тем, обраних для початкового етапу. Саме в цьому проявляється безпосередній зв'язок лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, необхідних для вироблення правильної мовної поведінки учнів; в) бути вільним від надлишкових граматичних форм, і в той же час достатнім для досягнення цілей навчання. Необґрунтоване збільшення граматичного мінімуму, як зазначалося вище, призводить до перенасичення навчального процесу мовним матеріалом, що не може сприяти міцному формуванню граматичних навичок, негативно позначається на розвитку умінь і навичок володіння мовою і, до того ж, знижує інтерес до предмету; г) бути доступним для свідомого засвоєння учнями даного шкільного віку; д) бути базою для комплексного розвитку навичок і умінь основних видів мовленнєвої діяльності; е) бути

нейтральним по відношенню до різних стилів мовлення; ж) представляти собою основу для подальшого вивчення граматики.

На основі цих вимог було проведено відбір граматичного мінімуму для початкового етапу навчання англійській мові, який здійснювався в два етапи:

I-й етап: відбір найбільш уживаних граматичних явищ;

II-й етап: визначення комунікативної значущості відібраних явищ, необхідних для здійснення комунікації.

При відборі граматичного мінімуму ми керувалися загально-прийнятими принципами відбору граматичного матеріалу, а саме: принцип поширеності; принцип сполучуваності; принцип комунікативної цінності; принцип зразковості; принцип виключення синонімів; тематичний принцип; принцип практичної необхідності.

Відбір граматичного мінімуму здійснюється на основі співвідношення поширених в сучасній англійській мові граматичних явищ зі словниковим мінімумом. Дане співвідношення дозволило виділити морфологічні різновиди поширених граматичних явищ, які охоплюють значну частину лексики [3, с. 347].

У граматичний мінімум відбиралися не тільки самі граматичні явища, але і їх значення. Як відомо, багатьом граматичним явищам характерна багатозначність. Однак дефіцит навчального часу не дозволяє приділити достатньо уваги розкриттю всіх значень. До того ж не всі з них володіють однаковою практичною необхідністю. Тому, включення тих чи інших явищ в граматичний мінімум здійснювалося відповідно до принципу відбору стрижневих, найбільш суттєвих і необхідних для здійснення акту комунікації значень [6].

З огляду на розглянуті вимоги до граматичного мінімуму і зазначені принципи відбору мовного матеріалу, ми включили в граматичний мінімум початкового етапу навчання англійської мови в якості необхідних і достатніх наступні граматичні відомості:

МОРФОЛОГІЯ

1. Іменник. Утворення множини за допомогою суфікса – s (-es). Утворення присвійного відмінка (однина іменників).

2. Артикль. Означений артикль the, неозначений артикль a, an. Нульовий артикль. Вживання артикля перед іменами загальними: а) для виділення предмета з ряду подібних, б) для позначення предмета певного по своїй приналежності; в) для визначення предмета єдиного у своєму роді.

Вживання неозначеного артикля для позначення: а) предмета, як одного з ряду йому подібних, б) будь-якого предмета даного класу.

Опущення артикля: а) перед власними іменами (осіб, міст, країн), б) перед кількісним числівниками.

3. Прикметник. Позитивна ступінь порівняння.

4. Займенник. Особисті, присвійні, вказівні, питальні, зворотні

займенники.

5. Прислівник. Позитивна ступінь порівняння. Прислівники часу, частоти і повторюваності дії, місця, ступеня.

6. Числівник. Кількісні числівники 1–100. порядкові числівники: перший, другий, третій, четвертий, п'ятий і т.д.

7. Сполучник: and.

8. Прийменник: in, to, on, at, for, with, behind, without, in front of та ін.

9. Дієслово. The Present Indefinite Tense. Вживання Present Indefinite для вираження дії, яка постійно або звичайно виконується, а також для вираження серії дій. Стверджувальна, питальна (загальні, спеціальні, альтернативні питання), негативна форми. Допоміжні дієслова to do і to be.

The Past Indefinite Tense. Вживання Past Indefinite для вираження дії, яка відбулася в минулому. Стверджувальна, питальна (загальні, спеціальні, альтернативні питання), негативна форми. Допоміжні дієслова to do і to be.

The Future Indefinite Tense. Вживання Future Indefinite для вираження дії, яка відбудеться в майбутньому. Стверджувальна, питальна (загальні, спеціальні, альтернативні питання), негативна форми.

СИНТАКСИС

1. Підмет, виражений а) іменником, б) числівником; в) особовим займенником.

2. Присудок: а) простий дієслівний присудок, б) складений дієслівний присудок, виражений смисловим або модальним дієсловом з інфінітивом; в) складений іменний присудок.

3. Доповнення: а) пряме доповнення, виражене іменником, займенником, числівником, інфінітивом, б) прийменникове непряме доповнення; в) безприйменникове непряме доповнення.

4. Визначення, виражене: а) прикметником; б) числівником; в) займенником; г) присвійним відмінком іменника; д) іменником з прийменником; е) іменником у загальному відмінку.

5. Обставини, виражені: а) займенником; б) іменником з прийменником; в) іменником без прийменника.

6. Порядок слів у реченні: а) просте непоширене речення; просте поширене речення, б) розповідне негативне речення; в) спеціальне питання до підмета; спеціальне питання зі складним іменним присудком до підмета; загальне питання; альтернативне питання.

Отже, об'єм граматичного матеріалу, що увійшов до відібраного граматичного мінімуму для початкового етапу навчання, послідовність його подачі, повинні знаходитися в прямій залежності від його вживаності в мові, потреби комунікації, труднощів засвоєння.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з розробкою системи вправ, спрямованих на формування і закріплення умінь і навичок вживання граматичних явищ іноземної мови різного рівня труднощів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемов В. А. Психология обучения иностранным языкам / В. А. Артемов. – М. : Просвещение, 1969. – 279 с.
2. Берман И. М. Краткая практическая грамматика / И. М. Берман. – М. : Междунар. отношения, 1965. – 296 с.
3. Общая методика обучения иностранным языкам в средней школе / под ред. А. А. Миролюбова, И. В. Рахманова, В. С. Цетлин. – М. : Просвещение, 1967. – 504 с.
4. Калинин В. М. Математические аспекты восприятия иноязычного текста / В. М. Калинин // Статистика речи. – Л., 1968. – С. 132–143.
5. Корсаков А. К. Употребление времен в английском языке : учеб. пособ. для студентов иностр. яз. вузов / А. К. Корсаков. – Львов : Изд-во Львов. ун-та, 1968. – 250 с.
6. Миролюбов А. А. К вопросу об отборе грамматического минимума для средней школы / А. А. Миролюбов // Иностр. яз. в школе. – 1956. – № 2. – С. 47–51.
7. Пальмер Г. Е. Устный метод обучения иностранным языкам / Г. Е. Пальмер. – М. : Учпедгиз, 1961. – 165 с.
8. Рабинович Ф. М. Активный грамматический минимум по немецкому языку для средней школы : автореф. дис. ... на соиск. ученой степени канд. пед. наук / Ф. М. Рабинович. – М., 1962. – 222 с.
9. Рахманов И. В. Обучение устной речи на иностранном языке / И. В. Рахманов. – М. : Высш. школа, 1980. – 119 с.
10. Шейко Н. Я. Относительная частотность употребления глагольных форм английского языка в современном диалогическом общении / Н. Я. Шейко // Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков : учен. зап. Пятигор. пед. ун-та иностр. яз. – 1962. – Т. 25. – С. 197–207.
11. Шубин Э. П. Основные принципы методики обучения иностранным языкам / Э. П. Шубин. – М. : Учпедгиз, 1963. – 191 с.
12. Hagboldt P. The Relative Importance of Grammar in German: Reading Course / P. Hagboldt. – New York : Teach. Coll., 1928. – 115 p.
13. Handshin Ch. Methods of Teaching Modern Languages / Ch. Handshin. – New York : Teach. Coll., 1923. – 154 p.